

8. Caie G. D. "Oh what a lovely plague": The effect of the black death on high and low cultures in the english Middle Ages. Recherches Anglaises et Nord Americaines. 2006. № 39. P. 21–31
9. The Triumph of Death: The Black Death and European Art. Cherwell. 2018. URL: <https://www.cherwell.org/2018/12/27/the-triumph-of-death-the-black-death-and-european-art/>

Віталій УЗУН

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
vent1k92@gmail.com*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році поставило Україну перед масштабним соціальним викликом: за прогнозами, до 5 мільйонів ветеранів та членів їхніх сімей потребуватимуть підтримки у реінтеграції після завершення бойових дій [9]. Рівень безробіття серед ветеранів становить 31 %, що майже втричі вищий за загальнопопуляційний показник [2]. Водночас 84 % ветеранів очікують психоемоційну нестабільність після повернення до цивільного життя, а третина вже відчуває відчуженість від громади [2].

Традиційно системи підтримки ветеранів зосереджені на медичній та психологічній реабілітації. Проте сучасні дослідження засвідчують: ізольованого терапевтичного підходу недостатньо для повноцінної реінтеграції. Бойовий досвід глибоко трансформує ціннісний світ людини, змінюючи ієрархію пріоритетів, моральні переконання та соціальну ідентичність. Це актуалізує аксіологічний вимір проблеми соціальної адаптації ветеранів.

Мета дослідження – проаналізувати роль ціннісних орієнтирів як чинника соціальної адаптації ветеранів на основі сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтири ветеранів зазнають суттєвих змін унаслідок бойового досвіду. Дослідження засвідчують, що ці зміни відбуваються через три основні механізми: моральну травму, посттравматичне зростання та трансформацію ідентичності.

Моральна травма виникає, коли бойовий досвід суперечить глибинним моральним переконанням людини. За даними J. Boscarino та співавторів (2022), 25,8 % ветеранів мають високі показники моральної травми, яка значуще

пов'язана з аномією – відчуттям втрати зв'язку з ціннісною системою суспільства [5]. У лонгітюдному дослідженні А. Кумар та співавторів (2023, N = 7 852 ветеранів) було виявлено три траєкторії переживання сенсу життя після служби: стабільно високий сенс (89,5 %), згасання сенсу (6,1 %) та зміцнення сенсу (4,4 %). Моральна травма виявилась значущим предиктором потрапляння до менш адаптивних траєкторій навіть після контролю ПТСР, депресії та соціальної підтримки [10].

Л. Засекіна у першому порівняльному дослідженні українських військовослужбовців та цивільних під час повномасштабного вторгнення виявила, що моральна травма є значущим предиктором ПТСР в обох групах, проте попередній родинний досвід травми геноциду – специфічний фактор ризику саме для військових [11].

Водночас бойовий досвід може стати каталізатором позитивних ціннісних трансформацій. За результатами Національного дослідження здоров'я та резильєнтності ветеранів у США (N = 3 847), 63,2 % травмованих ветеранів повідомили про помірне або значне посттравматичне зростання, яке охоплює нові життєві пріоритети, особистісне зміцнення та глибшу оцінку цінності життя [8]. Тобто бойовий досвід не лише руйнує, а й переформатовує ціннісний світ ветерана.

Дані по Україні підтверджують ці тенденції. Згідно з дослідженням UNDP/SeeD «Returning Home» (2023, N = 526 ветеранів), 54 % ветеранів вважають «готовність захищати Україну» головним маркером української ідентичності (проти 34 % серед загального населення). Ветерани демонструють вищі показники громадянського обов'язку (7,2 балів з 10 проти 6,6), підприємницького та критичного мислення. Водночас вони проявляють значно нижчу довіру до державних інститутів та вищу нетерпимість до корупції порівняно як із загальним населенням, так і з ветеранами АТО/ООС 2021 року [3].

Етнографічне дослідження «Від поранення до повернення» (2023, N = 46 учасників) виявило п'ять складових солдатської ідентичності: обов'язок, бойовий досвід, невільництво (парадокс боротьби за свободу в умовах ієрархічного підпорядкування), братерство та «цивільний розрив» – глибоке переконання в неможливості цивільних зрозуміти досвід війни. Дослідники роблять висновок: «людина, яка пройшла через війну, – це захисник назавжди»; військова ідентичність не розчиняється після демобілізації [1].

Ключовим стає питання: як саме ціннісні орієнтири впливають на якість реінтеграції? D. Joseph та співавтори (2022) запропонували концепцію «рекультурації», засновану на моделі акультурації Дж. Беррі. Автори виділяють чотири стратегії ціннісної адаптації ветеранів: інтеграцію (поєднання

військових і цивільних цінностей), сепарацію (збереження лише військових цінностей), асиміляцію (відмова від військових цінностей) та маргіналізацію (відчуження від обох систем). Найкращі результати адаптації – за психічним здоров'ям та задоволеністю життям – демонструють ветерани з інтеграційною стратегією [7].

Ці висновки підтверджує дослідження U. Ben-Shalom та співавторів (2023, N = 312 ізраїльських бойових ветеранів із застосуванням моделювання структурних рівнянь): антимілітаризм як ціннісна орієнтація повністю опосередковує зв'язок між бойовим досвідом та зниженням позитивної адаптації ($\beta = -0,333$, $p < .001$). Ветерани, чиї цінності не дозволяють їм конструювати позитивний наратив про свою службу, демонструють значно гірші результати за всіма показниками адаптації [4].

Практичне значення має ціннісно-орієнтована когнітивно-поведінкова терапія. Контрольоване випробування S. Diekmann та співавторів (2023, N = 85 німецьких військових із моральною травмою) продемонструвало значуще зниження сорому ($p = 0,017$), ізоляції ($p = 0,005$) та агресії ($p = 0,002$) порівняно з контрольною групою. Автори наголошують, що ціннісно-орієнтовані втручання мають розглядатися як стандартний елемент допомоги військовим із травматичним досвідом [6].

Висновки. Аналіз сучасних досліджень засвідчує, що ціннісні орієнтири ветеранів зазнають глибоких трансформацій унаслідок бойового досвіду і водночас є ключовим чинником якості їхньої соціальної адаптації. Бойовий досвід спричиняє моральну травму (25–49 % ветеранів) та посттравматичне зростання (63–86 % ветеранів), що свідчить про складну, нелінійну природу ціннісних змін. Найефективнішою є стратегія інтеграції — поєднання військових і цивільних цінностей у цілісну ідентичність. Для українського контексту, де ветеранська спільнота стрімко зростає, це означає необхідність розробки програм адаптації, які враховують не лише медичні та соціально-побутові, а й аксіологічні потреби ветеранів. Перспективою подальших досліджень є емпірична перевірка зв'язку між типами ціннісних орієнтирів та результатами соціальної адаптації ветеранів в українських реаліях із використанням валідованих інструментів вимірювання цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полек Т., Лисенко Є., Москаленко О., Султангалієв Д. Від поранення до повернення: етнографічне дослідження шляху ветеранів та їхніх рідних / за ред. Л. Галан. Київ : ГО «Принцип», 2023. 96 с.
2. ПРООН/SeeD. Адаптація до цивільного життя: точки входу для зміцнення реінтеграції ветеранів в Україні. Київ : ПРООН, 2024. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/pub_unukr24_veterans-adapting-to-civilian-life_ukr_2208.pdf

3. ПРООН/SeeD. Returning Home: Understanding the Perspectives of Veterans in Ukraine after the 24th of February 2022. Kyiv : UNDP, 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-05/ua-score-veterans-report-en.pdf>
4. Boscarino J. et al. Impact and Risk of Moral Injury Among Deployed Veterans. *Frontiers in Psychiatry*. 2022. DOI: 10.3389/fpsy.2022.873050.
5. Ben-Shalom U. et al. The adaptation of soldiers to post-service life – the mediating impact of anti-militarism. *Frontiers in Psychology*. 2023. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1190525.
6. Diekmann S. et al. Traumatized German soldiers with moral injury – value-based cognitive-behavioral group therapy to treat war-related shame. *Frontiers in Psychiatry*. 2023. DOI: 10.3389/fpsy.2023.1173466.
7. Joseph D. et al. Reculturation: A new perspective on military-civilian transition stress. *Military Psychology*. 2022. DOI: 10.1080/08995605.2022.2156228.
8. Kang H., Fischer I. Functional significance of posttraumatic growth in U.S. military veterans. *Journal of Affective Disorders*. 2024.
9. Krüger J. et al. The Reintegration of 5 Million Veterans May Be Ukraine's Next Major Challenge. PRIO. 2025. URL: <https://www.prio.org/comments/1794>
10. Kumar A. et al. Meaning in life following service among post-9/11 military veterans: A latent growth mixture model analysis. *Applied Psychology: Health and Well-Being*. 2023. DOI: 10.1111/aphw.12495.
11. Zasiakina L. et al. War Trauma Impacts in Ukrainian Combat and Civilian Populations: Moral Injury and Associated Mental Health Symptoms. *Military Psychology*. 2023. Vol. 36, No. 5. P. 555–566. DOI: 10.1080/08995605.2023.2235256.

Олег МОРОЗ

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
olehmoroz8@gmail.com*

ЦІННІСНА СКЛАДОВА ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В ТЕРИТОРІАЛЬНУ ГРОМАДУ

Вступ та постановка проблеми. Трансформація сучасної архітектури публічного управління в Україні, зумовлена процесами децентралізації та безпрецедентними викликами воєнного стану, гостро актуалізує питання пошуку нових детермінант стійкості територіальних громад. Перенесення відповідальності за соціальний захист населення на базовий рівень самоврядування вимагає від місцевої влади не лише ресурсного забезпечення, а й ґрунтовної аксіологічної платформи. Зважаючи на це, ефективність соціальних ініціатив сьогодні визначається не тільки кількісними показниками охоплення чи обсягами фінансування, а передусім глибиною їхньої ціннісної складової, при цьому саме ці цінності виступають тим стратегічним ресурсом